

Nikola Skledar

ČOVJEK I KULTURA

Uvod u socio-kulturnu antropologiju

Zavod za sociologiju, Zagreb; Matica hrvatska, Zprešić, 2001, 366 str.

Knjiga *Čovjek i kultura* na određeni način predstavlja pionirski pokušaj uvođenja u osebujni predmet socio-kulturne antropologije u nas. Naime, od kada je uvažena Vera St. Erlich napisala svoju knjigu (udžbenik) *U društvu s čovjekom*, nije se pojavila niti jedna knjiga (udžbenik) koja bi mogla poslužiti kao svojevrsni uvod u socio-kulturnu antropologiju. Ova knjiga ispunjava tu funkciju, ali i u mnogočemu nadilazi spomenuti udžbenik Vere St. Erlich, koji je, iako pisan poticajno i zanimljivo, lišen filozofijske utemeljenosti. Naprotiv, Skledarova knjiga je svojevrsna kombinacija udžbenika i filozofsko-antropološke studije, što čini autorovu *differentiu specificu*. To proizlazi iz autorovog nastojanja da socio-kulturnu antropologiju utemelji, prvenstveno kao humanističku znanost, u njezinoj komplementarnosti sa srodnim znanostima i u bitnoj vezi s filozofijskom antropologijom (ne zanemarujući ni biologijsku antropologiju), određujući tako njezin temeljni značaj i nezaobilaznu ulogu u obitelji društveno-humanističkih, duhovnih i bioloških znanosti. Knjiga ima 366 stranica i 167 referenci. Napisana je u dva dijela podijeljena u pet (prvi dio), odnosno šest (drugi dio) poglavlja. U knjizi se obrađuju osnove složenoga i izazovnog predmeta socio-kulturne antropologije, a to su čovjekov svijet, njegovo društvo i kultura u najopćenitijem smislu riječi tj. organizacija i način njegovog materijalnog i duhovnog stvaralaštva i opstanka. Skledar s pravom polazi od konstatacije da se spomenuti univerzalni ljudski fenomen ne mogu razumjeti bez razlaganja određenih ontologijskih pretpostavki i shvaćanja čovjekova bića, pri čemu se i očituje uska i nerazdvojiva povezanost

socio-kulturne antropologije kao duhovne znanosti s filozofijskom antropologijom. Stoga je i prvi dio knjige naslovljen *Antropologija kao filozofija i znanost*, a u njemu je naglašeno dimenzioniranje antropologije kao filozofijske discipline i kao znanosti. U okviru toga prezentiran je odnos i veza socio-kulturne antropologije s drugim segmentima same discipline, ali i usko povezanim disciplinama: biološkom antropologijom i bioetikom, sociologijom i filozofijskom antropologijom. Kao humanistička (a ne samo empirijska) znanost, antropologija je moguća kada metodički istražuje organizaciju, načine i oblike čovjekova opstanka u povijesti, tj. njegovu materijalnu i duhovnu kulturu u užem smislu riječi (jezik, mitove, vjerovanja, svjetonazore, znanja, umjetnost). Upravo ovdje Skledar situira socijalnu ili kulturnu antropologiju, navodeći da iako među njima (po C. Levi-Straussu) postoji suptilna razlika s obzirom na njihove naglaske (socijalna ga stavlja na organizaciju društva i oblike duha, a kulturna na načine proizvođenja za opstanak zajednice) u osnovi je riječ o jednoj znanosti, pa predlaže zajednički imenitelj: socio-kulturna antropologija. Istovremeno, kao društveno-humanistička znanost, socio-kulturna antropologija je usko povezana s filozofijskom antropologijom, »budući da se ne može utemeljiti bez nekih filozofijskih, onto-antropologijskih polazišta, tj. određenih pretpostavki i shvaćanja biti i naravi čovjekova bića, smislenosti njegova svijeta, društva i kulture, te o mogućnostima njihova racionalnoga, teorijskog dohvaćanja i spoznavanja«.

Filozofijsko promišljanje ove problematike evidentno je i u jezgrovitom povijesnom pregledu čovjekova samorazumijevanja (drugo poglavlje prvog dijela knjige) u okviru kojeg autor na spretan i prikladan način iznosi bit antičkog, srednjovjekovnog i novovjekovnog shvaćanja čovjeka, pri čemu je posebno obrađen jedan od klasičnih problema socio-kulturne an-

tropologije: položaj žene i odnos spolova. Nadalje, sustavno i informativno obrađen je povijesni pregled antropoloških teorija, kao i novije suvremene teorijske orijentacije u socio-kulturnoj antropologiji. Pri tome autor pokazuje ne samo erudiciju s obzirom na upućenost u predmet analize, već i sintetičko-kritičku kvalitetu iste. Ovo posebno dolazi do izražaja u okviru posljednjeg podpoglavlja prvog dijela knjige gdje se razmatraju određena teorijsko-metodološka pitanja socio-kulturne antropologije, pri čemu je napravljen pregled njenih osnovnih teorijskih orijentacija, metoda i pristupa kulturi, kao i pokušaj teorijskog determiniranja samog pojma kulture. Istovremeno, na kritičan način on ukazuje na suvremene probleme i zadaće sociokulturne antropologije i budućih istraživanja.

U drugom dijelu knjige obrađuju se *Osnovni oblici duhovne kulture*. Riječ je o procesima i proizvodima stvaralaštva ljudskog duha: o jeziku kao temeljnom simboličkom sustavu za razumijevanje svijeta i snalaženje u njemu, zatim o mitu, magiji, religiji, umjetnosti, filozofiji i znanosti kao osnovnim oblicima čovjekova odnosa spram svijeta, kao bitnim načinima osmišljavanja i oplemenjivanja čovjekova opstanka, te na kraju o izobrazbi i odgoju kao integralnim sastavnicama kulture kojima se sve to prenosi i posreduje. Spomenuti oblici čovjekova duha razmatraju se prvenstveno s interdisciplinarnoga, tj. transdisciplinarnoga rakursa, sa stajališta njihova eminentno ljudskog smisla i značenja (M. Weber), odnosno s antropološkog aspekta u okviru kojeg se nastoji pokazati što oni jesu »za nas« i što čovjeku znače i doprinose njegovu humanom i uljudbenom življenju.

U biti, lajtmotiv cjelokupnog Skledarvog rukopisa je da je čovjekova tajna upravo on sam. Pristupajući čovjeku iz različitih rakursa, on nam daje instruktivni povijesni pregled čovjekova samorazumijevanja, primjećujući da nijedno od analiziranih čovjekovih određenja nije

cjelovito već se bavi samo pojedinim čovjekovim aspektima i atributima, pri čemu izmiče čovjekov totalitet u svojoj složenosti i dijalektičkom jedinstvu suprotnosti. Naime, za Skledara čovjek je veoma složeno biće koje nije primarno biološko, tjelesno, ali niti samo duhovno, već je rezultat interakcije bioloških, društvenih i duhovnih principa njegove konstitutivne datosti i determiniranosti: on je stvaralačko biće, »proizvoditelj iz prirode u povijest«. Kada govori o ljudskom stvaralaštvu on ga nužno dovodi u vezu s radom kao svrsishodnom, od vanjske nužnosti slobodnom djelatnošću »koja proizvodi dobra i vrijednosti i time omogućuje osnovu autentičnoga, stvaralačkog, ljudskoj naravi primjerenoga življenja«. Istovremeno, ljudska priroda, smatra autor, implicira i destruktivne, rušilačke crte koje ne smijemo poreći i previdjeti, jer su opasne za druge ljude i skupine, za čovjeka kao generičko biće i za ljudsku civilizaciju i život na Zemlji. Prema njemu, cjelokupna dosadašnja povijest odvijala se u dijalektičkoj igri stvaranja i razaranja. S obzirom na temporalne dimenzije čovjeka, Skledar naglašava dimenziju budućnosti u »smislu prezentnosti budućnosti kao humane mogućnosti u njegovom 'sada', ili u obliku projekta ili nade«. U tom kontekstu je i čovjekova sloboda shvaćena ne samo kao spoznata nužnost, već kao samoodređujuća, prvenstveno duhovna, djelatnost. U skladu s ovim i stvaralački duh je shvaćen kao »cjelina i splet čovjekovih umnih, osjećajnih i voljnih uvida, doživljaja i izražaja koji se zbivaju na pojedinačnoj, subjektivnoj razini, ali i u entitetu koji ima nadindividualni i ontološki značaj«. Adekvatno ovome i kultura se shvaća kao društvena, eminentno ljudska pojava, a ne kao fenomen sui generis koji funkcionira po autonomnim zakonitostima.

Već spomenute oblike duhovne kulture autor smatra nezaobilaznima u antropološkom pristupu generičkom razumijevanju čovjeka, njegova svijeta i života,

»budući da ta cjelina sustava čovjekove duhovne djelatnosti i stvaralaštva konstituirala i određuje krug njegove ljudskosti (uljudbe)«. Međutim, iako su svi ti oblici duha i kulture povezani s čovjekovim prirodnim i društvenim okruženjem i povijesnim razvojem, kao i međusobno, oni imaju i svoju samobitnost i osobitost, što se ne može bez ostatka svesti na prirodne i društvene uvjete i funkcije.

Antropologijski pristup fenomenima jezika, mita, magije, religije, umjetnosti, filozofije, znanosti – znači da im prilazimo kao oblicima i načinima čovjekova specifična odnosa spram života, njegova osmišljavanja i snalaženja u njemu. Nadalje, to implicira da ih shvaćamo i tretiramo kao antropogene tvorevine, kao kulturno-duhovne i društvene pojave, bez obzira na njihovo moguće nadnaravno podrijetlo i posredovanja. Ovakav antropologijski pristup sadrži u sebi sve elemente, aspekte i okvire teorijskog pristupa spomenutim fenomenima – i filozofijski i znanstveni (dok je teologijski specifičan). Konačno, za Skledara, o čovjeku kao totalitetu moguće je samo filozofijski govor (a ne konačni odgovor), u filozofiji »shvaćenoj kao *philo-sophia*, kao hod u otvoreno obzorje istine u kojem joj se kao svjetioniku na njemu možemo neprestano i s raznih strana asimptotički približavati, ali je nikada do kraja dostići«. Stoga, prema njemu, ukoliko socio-kulturna antropologija ne želi biti samo deskriptivna i kvantitativna disciplina, tada mora biti svjesna da joj zbog njenog predmeta, u osnovi ostaje uvijek jedna imanentna filozofijskoantropologijska razina.

Snježana Čolić

Kruszewska, Iza

GENETIČKI PREINAČENA HRANA I USJEVI U HRVATSKOJ: PRIJETNJA EKOLOŠKOJ POLJOPRIVREDI

Izvešće

ANPED, Hrvatski centar »Znanje za okoliš«, Zelena akcija, Amsterdam – Zagreb, 2000., 38 str.

Korištenje genske tehnologije u poljodjelstvu i prehrambenoj industriji već je nekoliko godina jedno od najvažnijih područja djelovanja environmentalističkih organizacija, osobito onih europskih. Argumenti protivnika primjene genske tehnologije na tome području već su sustavno izloženi u stotinama publikacija, a jednako je i s argumentima njezinih zagovornika. Budući da se i kritičari i zagovornici genske tehnologije trude učiniti svoja stajališta što dostupnijima, većina tih publikacija dohvatljiva je i putem Interneta, tako da se svi zainteresirani mogu bez mnogo truda razmjerno solidno i raznovrsno informirati o toj problematici.

Iako po argumentaciji koju iznosi protiv genske tehnologije nije ni po čemu izuzetna u nizu sličnih publikacija, objavljivanje knjižice **Genetički preinačena hrana i usjevi u Hrvatskoj: prijetnja ekološkoj poljoprivredi** smatramo važnim za hrvatsku »zelenu scenu« i kulturni prostor uopće. Prvi je razlog tome činjenica da je ta publikacija zapravo jedini izvor razmjerno pouzdanih informacija o tome koji se genetski preinačeni usjevi siju u Hrvatskoj, gdje i s kojom namjenom. Drugi je razlog što navedene informacije nisu jednostavno kompilirane iz drugih izvora, već su velikim dijelom prikupljene istraživanjem Zelene akcije i Hrvatskog centra »Znanje za okoliš«, što svakako predstavlja pozitivan pomak u načinu djelovanja environmentalističkih NVO-a u Hrvatskoj. Napokon, ova je knjižica trebala poslužiti kao svojevrstan pretekst za lobiranje oko zakonskog reguliranja genske tehnologije u Hrvatskoj, što